

דף קשר

עלון ישיבת הר-עציון

לתלמידיה בישיבה ובצה"ל

טקסט לחיפוש

דף הבית

קישורים

ירושלים של מעלה וירושלים של מטה / הרב ברוך גיגי^[1]

עם בואו של הרמב"ן לירושלים, והזכיה לחונן את עפרה, נשא תפילה מרגשת במיוחד:

"עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, בית א-לוקים ושער השמים ירושלים הבנויה, עיר שחברה לה יחדיו עם אותה שבעלייה ששם עלו שבטים שבטי י-ה, ששם אבן שתיה שממנה הושתת העולם, וממנה השתרגו מוסדות תבל וגבולם ששם הר המוריה, שממנו תצא תורה ותושיה".

הרמב"ן, בקטע המובא, מדגיש את מרכזיותה של ירושלים העומדת בטבורו של עולם. ממנה הושתת העולם, ועם זאת מחוברת היא עם אותה שבעלייה. ירושלים של מעלה מכוונת כנגד זו של מטה. השבטים עלו אליה וחברו את אבן השתיה, עם הר המוריה, ממנו יוצאת תורה. ירושלים היא חיבור של ארץ ושמים. חיבור שיש לתהות על קנקנו.

במדרש רבה נאמר:

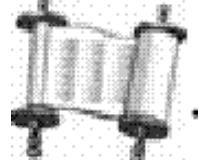
"אלה פקודי המשכן, זה שאומר הכתוב 'כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו', שם מכוון מקדשנו, וכן הוא אומר 'מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידך', וכן אתה מוצא שירושלים מכוונת למעלה כמו ירושלים של מטה, מרוב אהבתה של מטה עשה אחרת למעלה שנאמר 'הן על כפים חקותיך, חומותיך נגדי תמיד', ועל מה חרבה? אלא כי 'מיהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו' על זה חרבה, וכן אמר דוד 'ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו' כלומר כעיר שבנה י-ה ותרגם ירושלמי דמתבניא ברקיע בקרתא לאתחברה כחדא בארעא ונשבע ששכינתו לא יכנס בשל מעלה עד שיבנה של מטה" (פרשת פקודי סימן א).

ההבנה הפשוטה העולה מהמדרש היא שהקב"ה בונה את ירושלים של מעלה למענו, ואילו זו של מטה שייכת לעם ישראל. הקב"ה כורך את כניסתו לירושלים של מעלה עם כניסת בניו לירושלים של מטה. בדברים אלו יש מידה מסויימת של 'עמו אנכי בצרה'.

ישנה עוד הסתכלות על שתי הבחינות בירושלים שהוזכרו במדרש. ניתן לומר שירושלים של מטה היא התשתית ואפילו תנאי לירושלים של מעלה. ירושלים של מעלה לא יכולה להיבנות ללא התשתית של ירושלים של מטה. כביכול, אין מקום לקיומה של ירושלים של מעלה בלי הקיום היסודי של ירושלים של מטה.

מהי אותה ירושלים של מטה שאנו שואפים אליה? כבר בראשית התורה אנו פוגשים את מלכי צדק מלך שלם, ששמו מעוטור בצדק ויושר; מלכותו היא ביטוי לשלמות וצדק. וכך נאמר ברמב"ן שם:

"ומלכי צדק מלך שלם - היא ירושלים, כענין שנאמר ויהי בשלם סוכו. ומלכה יקרא גם בימי יהושע 'אדוני צדק', כי מאז ידעו הגוים כי המקום ההוא מבחר

המקדש של מעלה ששם שכינתו של הקב"ה שנקרא 'צדק'. ובבראשית רבה המקום הזה מצדיק את יושביו, ומלכי צדק אדוני צדק, נקראת ירושלים צדק, שנאמר צדק ילין בה" (בראשית יד, יח).

תכונה יסודית של ירושלים היא הצדק, בבסיסה של העיר. זו היא ירושלים של מטה שקדמה למתן תורה ולעם ישראל. דבר זה קיים כבר בימי מלכי צדק, ואף בנביאים הדבר בא לידי ביטוי:

"אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה. ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה"
(ישעיהו א, כו-כז).

במידה מסויימת, ירושלים של מטה היא מופת ליישוב האנושי בארץ, החי בשלום ושלוח, ומתוך כבוד, הערכה והוקרה הדדית. אולי זו הסיבה שירושלים אינה מתחלקת לשבטים, שכן היא מאחדת את כל יושביה – יש בה חלק לכל השבטים.

ירושלים של מעלה לעומת זאת היא עיר של שכינה, ממנה יוצאת תורה ונבואה, שם באים ישראל שלוש פעמים בשנה לראות את פני ה' ולהיראות לפניו.

"ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה"
(בראשית כב, יד).

ירושלים של מעלה היא מקום המפגש העליון שבין האדם לקב"ה, מפגש רם, נישא, גדול ונשגב. שם באים לידי ביטוי הראייה, הדיבור, השמיעה, ההתקשרות והדבקות בה'.

ירושלים היא גם עיר המלכות, מקדש מלך עיר מלוכה, שם מתגלה מלכות ה' באמצעות מלכות האדם. אך המלכות שבה מיוחדת משאר המלכויות. בתפילה אנו מזכירים את מלכות ירושלים ומלכות בית דוד בשתי ברכות: בברכת 'בונה ירושלים' ובברכת 'צמח דוד'. בברכה האחרונה מוקד המלכות הוא המלכות שבאה להושיע את האדם, מלכות שאנו זקוקים לה בימים אלה, מלכות של צדק והגינות, מלכות של מטה.

המלכות אליה אנו מתאווים בברכת 'בונה ירושלים', היא אותה בחינה של הופעת מלכות שמים, המתבטאת כנבואה במלכות בשר ודם. כפי שנאמר בפסוק: 'וישב שלמה על כסא ה' למלך'. זו היא מלכות ירושלים של מעלה על הארץ. זו היא הסיבה המהותית בגללה 'מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול', שכן מדובר על כבוד שמים. זו היא מהותה של ירושלים של מעלה, התגלות של דבר ה' שיורד לארץ.

שתי הבחינות הללו קשורות בשמה של העיר – 'שלם'. שם זה מבטא אותה שלמות שנדרשת במערכות יחסים אנושיות, ובוודאי כאשר מדובר בהנהגת העם בדרכי יושר וצדק. הפן הנוסף של העיר, בא לידי ביטוי בתוספת תחילת שם העיר 'ירושלים'. בסיפור העקדה ההתגלות היתה בפן היראה: "כי עתה ידעתי כי ירא

א-לוקים עתה", ובעקבות אותה יראה הגיע אותה ראייה של: "בהר ה' יראה". זו היא ירושלים של דרך ארץ שקדמה לתורה. ואם ירושלים של מטה אינה בנויה מפני שביטויי הצדק והיושר אינם עומדים וניצבים בתשתית עיר זו, אין מקום לירושלים של מעלה, של נבואה ומלכות שמים.

ישנם שני מבטים נוספים על ירושלים, שבאים לידי ביטוי בשתי התוספות שהוזכרו לעיל של יראה וראיה, שקשורים ביסודם לגילוי שכינה במקדש. בפרשת תצוה נאמר: "...פתח אוהל מועד לפני ה', אשר אועד לכם שמה לדבר אלי". רש"י (שם) אומר:

"כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא ויש מרבתינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן. ויש אומרים מעל הכפורת כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפורת ואשר אועד

לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא".

ישנה מחלוקת האם ה' מדבר אל משה מן המזבח או מעל הכפרת אשר על ארון העדות. ניתן לתת תשובה ברובד הפשט, בהבדל בין הדיבור אל משה לבין הדיבור אל העם, אך יש כאן נקודה מרכזית נוספת: האם התגלות הקב"ה היא בבחינת 'איתערותא דלעילא' ממקום הכפורת, או דוקא ב'איתערותא דלתתא', ממקום המזבח?

הרמב"ם אומר:

"המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר זה מזבח לעולה לישראל, ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר ולך לך אל ארץ המוריה ונאמר בדברי הימים ויחל שלמה לבנות את בית יי' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוס. ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח

אלכזה

מלכות מלך

אלכזה

מחשבה

הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא" (הלכות בית הבחירה ב, א-ב).

באותו מקום בו אדם נברא, נולד יסוד הכפרה שמאפשר לאדם לתקן את דרכיו, ומאותו מקום נלקח העפר למזבח. אם הקב"ה מתגלה לאדם ממקום כפרתו, פירוש הדבר שהקב"ה מתגלה לאדם במקום בו הוא מכיר בחולשות האדם.

הקב"ה מתגלה לאדם דוקא מן המקום בו באים לידי ביטוי חולשות האדם בבחינת 'אדם כי יקריב'. אותו יסוד הקרבה אנושית, לא מתוך ביטול הצד האנושי, אלא מתוך מודעות לחולשות האנושיות ומתוך נסיון לגלות את פן הקדושה שלו. דוקא מתוך דברים אלו יש לאדם יכולת לזכות להתגלות ממקום המזבח. הרמת קרנה של תורה לא תבוא מתוך ניתוק ממערכות החיים, אלא על-ידי חיבורה עם תעצמות הנפש, כאילו מקריב את נפשו, וכדברי הגמרא:

"ואמר רבי יהושע בן לוי: בזמן שבית המקדש קיים, אדם מקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו. אבל מי שדעתו שפלה - מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן, שנאמר זבחי א-לוקים רוח נשברה, ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר לב נשבר ונדכה א-לוקים לא תבזה" (סנהדרין מג:).

זו הנקודה המרכזית – פעמים שאדם מקריב את רוחו הנשברה.

פן זה האנושי של ירושלים של מטה, המתגלה לאדם באשר הוא אדם, מדגישה את הנחיצות בקרבת א-לוקים במקום הטבעי של החיים.

מצוה מיוחדת במינה היא הבאת מעשר שני. שם נאמר:

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה: ואכלת לפני ה' א-לוקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגןך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את ה' א-לוקיך כל הימים" (דברים יד, כב-כג).

מה משמעות המצווה הזו? המעשר לא ניתן לאף אחד, האדם אוכל את הפירות בירושלים לבדו. בפסוק מודגש טעם המצווה – "למען תלמד ליראה". אך, כיצד נלמדת יראת שמים ממעשר שני.

חז"ל מדברים על כך שכאשר מגיעים לירושלים ישנם תלמידי חכמים, כך שמעשר שני מזמן אנשים להגיע למסרים הנמצאים בירושלים. אמנם, ייתכן שישנה בחינה מסוימת ובסיסית יותר והיא עצם עמידת האדם לפני ה' כדי לאכול מעשר שני. בצורה הטבעית היא ממלאת אותו יראת שמיים עצומה, היא נותנת לו ליראה את ה' גם כאשר "ופנית בבקר והלכת לאהלך...". האדם מפנים בירושלים את משמעות עמידתו לפני ה'.

מתוך אותה יראת א-לוקים פשוטה וטבעית ניתן לבקש ולשאוף להתעלות אל מרחבי הקדושה והדבקות. בקבצים החדשים של הרב קוק ישנו קטע שמבטא את הנקודה המוזכרת:

"מה שאין א-לוקים מושג כי אם מתוך הדת, זה הפיל את העולם בעומק השפלות. הא-לוקים צריך שיהיה נודע מכל החיים, מכל ההווה, וממילא יהיה ידוע בכל החיים ובכל ההווה. הדת היא אמצעי עוזר להכשיר את המעשים, המידות, הרגשות, סדרי החברה החיצוניים והפנימיים, באופן מתאים המכשיר את החיים וההווה לדעת א-לוקים. א-לוקים איננו מתגלה בתוך הדת כי אם באותה המידה שהדת עצמה היא חצובה ממה שלמעלה מן הדת. דת זהו השם הנאות אצל כל עם ולשון, לא כן בישראל. תורת חיים איננה דת לחוד, תורת חיים שלנו היא התגלות א-לוקים המתגלה מתוכה ביחד כמכל ההווה. התורה והווה, בהיותם לאחדים מגלים הם את א-לוקים בחיים, בתוך הנשמה הפרטית והכללית. הקודש והחול הוא חלוק מצד הדת. הדת תשים משטרה על ענייני הקודש ותניח את ידה מענייני החול. זהו מושג מחוייב ממושג הדת. הא-לוקים הוא מתגלה מן הכל, מתוך הקודש ומתוך החול" (קבצים מכת"ק כרך ב, פנקס הדפים א עמוד נט פסקה 20).

אפשר לראות את הקב"ה בתוך ירושלים של מטה, אולי דוקא מתוך ראיית הקב"ה ומתוך מציאותה התחתונה של ירושלים של מטה, אפשר לשאוף להתגלות עליונה.

מלחמת ששת הימים, לפני ארבעים ואחת שנים היתה אמורה להיות שעת רצון גדולה. שעת רצון לאחר שחרור כל חלקי ארץ ישראל, ירושלים מקום המקדש, מוקד של התערבות רוחנית לקראת המפגש עם הקב"ה, עם הדוד, כפי שמתבטא בשיר השירים. אלא, שאותו מפגש לא התממש, בוודאי שלא בהיקף שייחלנו לו מפני זה אנו נמצאים בדשדוש מסויים וממשיכים ליחל ל'שיבה לציון

סיבת הדבר היא על פי דברי ריה"ל בספר הכוזרי: "כי הענין הא-לוקי איננו חל על האיש אלא כפי הזדמנותו לו, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה". הדרך למימוש החזון הגדול של ירושלים, של חיבור בין יראה וראיה, בין תורת האדם להארה האלוקית, נמצאים בשאיפותנו וכיסופנו. אם לא הצלחנו מספיק עד כה, מוטל עלינו, יושבי בית המדרש, לתת את דעתנו על החיבור הנכון בין מעלה למטה. ובמבט רחב יותר של כל העם – על חיבור בין צדק ויושר, בין הגינות והרמוניה לשאיפות התורה והקדושה.

בנין תורה אינו עומד ללא יסודות טהורים וישרים של חברה. אמנם, חובת ההודאה שלנו קיימת בכל רגע על האורות הגדולים של תורה ודרך ארץ שכבר קיימים בירושלים בפרט ובארץ ישראל בכלל, ועל הדרישה להרחבת מעגלי הצדק הגוברת ומתפשטת, ולאחר ההודאה על מה שזכינו לו, ניחל לשכלול ולהרמת קרנה של ירושלים וקרנה של שכינה.

"ציון היא, דורש אין לה – מכלל דבעיא דרישה". אף אנו נדרוש לציון ונכשיר את הדרך לכניסתו של הקב"ה בתוכה, נדרוש מהקב"ה להיכנס אף בירושלים של מעלה ונזכה לחיבור של שלמות בין ירושלים של מעלה ושל מטה.

"למטרונה שהלך בעלה ובנה וחתנה למדינת הים. אמרו לה באו בנייך, אמרה להם ישמחו כלותי. הרי חתניך, אמרה להם ישמחו בנותי. כיון שאמרו לה הרי בעליך, אמרה להם, הא חדו חדו שלמה. כך הנביאים אומרים לירושלם 'בניך מרחוק יבואו', והיא אומרת להם 'שמח הר ציון'. 'בנותיך על צד תאמנה', והיא אומרת להם 'תגלנה בנות יהודה'. וכיון שהם אומרים לה 'הנה מלכך יבוא לך', היא אומרת להם הא חדו חדו שלמה, 'שוש איש בה' וגו'" (פסיקתא דרב כהנא, פסיקתא כב- "שוש אישי").

יש בטיבם של דברים מדי פעם שמחה של קבוצה זו או אחרת, יש התקדמויות נקודתיות, אך אנו שואפים היום לשמחה שלמה של "מלכך יבוא לך" שמחה זו היא שמחה של התגלות מלכות ה' על ירושלים, ואז נצא בשיר גדול –

"שוש איש בה, תגל נפשי בא-לוקי".

[1] השיחה נאמרה בבית המדרש, בליל יום ירושלים השנה, סוכמה על ידי לביא ביגמן ועברה את ביקורת הרב.